

Орловська О. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри практики іноземної мови та методики викладання
Хмельницького національного університету
E-mail: Orlovsky5@mail.ru

ТИПОЛОГІЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ФРАЗОВИХ ДІЄСЛІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті досліджено типологічну класифікацію фразових дієслів у сучасній англійській мові. У результаті дослідження визначено основні групи фразових дієслів, схарактеризовано основні типи сполучень фразових дієслів та проаналізовано перехідні та неперехідні фразові дієслова.

Ключові слова: *фразові дієслова, типи сполучень фразових дієслів, перехідні фразові дієслова, неперехідні фразові дієслова.*

Фразові дієслова складають значну частину лексики сучасної англійської мови. Багато лінгвістів минулого і сьогодення намагаються дослідити це багатогранне явище. Актуальність нашого дослідження зумовлена, з одного боку, надзвичайною різноманітністю типів, поширеністю та частотністю використання фразових дієслів у англійській мові, а з іншого – відсутністю подібних структур в українській мові та складнощами вивчення і перекладу фразових дієслів, викликаними їхніми функціонально-семантичними особливостями та широкою типологічною класифікацією.

Типологія фразових дієслів є дуже різною, відповідно до значення того чи іншого фразового дієслова. Це питання висвітлене у працях І. Анічкова [1], Р. Кортні [2], А. Куніна [3] та інших лінгвістів і мовознавців. Проте, незважаючи на наявні дослідження, семантика фразових дієслів в англійській мові ще не є достатньо вивченою, зокрема немає семантичних класифікацій постпозитивних компонентів.

Мета роботи – дослідити типологічні класифікації фразових дієслів у сучасній англійській мові. Для реалізації поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання: виокремити основні групи фразових дієслів; схарактеризувати основні типи сполучень фразових дієслів; проаналізувати перехідні та неперехідні фразові дієслова.

Залежно від морфологічної природи постпозиції, усі фразові дієслова можна умовно поділити на три такі групи:

1) дієслово + прийменник: *«to pick up»* – заїжджати, підбирати, добувати (відомості), піднімати (настрій); *«to carry out»* – виконувати, здійснювати; *«to set off»* – відправлятися (в дорогу), викликати (дію); *«to make up»* – складати; *«to stand by»* – готуватися, чекати, підтримувати; *«to put off»* – відкидати (сумніви, побоювання), відкладати, здихатися, викликати огиду, відговорити; *«to cry out»* – викрикувати, вигукувати; *«to come on»* – з'являтися (на сцені), наставати, зростати, досягати успіху, слухатися (про справу в суді); *«to fall out»* – посваритися, випадати, траплятися; *«to find out»* – дізнатися, зрозуміти, викрити (обман, таємницю), розгадати (загадку);

2) дієслово + прислівник: *«to come across»* – натрапляти, випадково зустрічатися; *«to break down»* – засмучуватися; *«to hang around»* – тинятися, байдикувати; *«to tell against»* – розголошувати, завіряти, відгукуватися; *«to look ahead»* – дивитися в майбутнє, передбачати; *«to fade away»* – висихати, завмирати, забуватися; *«to get around»* – підійти, наблизитися; *«to put down»* – записувати, придушувати (постання), принижувати (когось), знижувати (ціни), вважати, здійснити посадку, збити (літак); *«to turn around»* – виводити з кризи, оздоровлювати, обробляти (матеріали), готувати (документацію), вести діяльність, виконувати завдання;

3) дієслово + прийменник + прислівник: *«to look forward to»* – чекати з нетерпінням (задоволенням); *«to look down on»* – дивитися зверхньо; *«to go along with»* – супроводжувати, підкорятися, погоджуватися; *«to come down with»* – брати, прийняти, укласти, придбати; *«to get back at»* – мститися, відплачувати; *«to come up with»* – доганяти, виступати з пропозицією, ідеєю; *«to get by with»* – сходити з рук; *«to make it up»* – помиритися.

Фразові дієслова є ідіоматичними дієслівними конструкціями, які мають особливий статус у системі фразеології англійської мови. Згідно із класифікацією А. Куніна [3], фразові дієслова, що мають повну переосмисленість, відсутність мотивації, і, отже, високу ідіоматичність, належать до класу ідіоматизмів, часткове переосмислення і мотивацію – до класу ідіофразеоматизмів, а фразеологічні одиниці, що характеризуються повною мотивацією і низьким ступенем ідіоматичності, належать до класу фразеоматизмів.

Р. Кортні розрізняє п'ять основних типів сполучень фразових дієслів:

1) ідіоматичні вислови (дієслово + прислівник / прийменник), тобто сполучення, значення яких не є сумою значень дієслова та постпозиції, на зразок: «*give up*» – відмовлятися, «*break down*» – занедужати, «*go off*» – вибухнути, «*put off*» – відкласти, «*turn down*» – відхилити, відмовити;

2) дієслова, що вимагають певного прийменника, тобто сполучення, у яких дієслова завжди вживаються з певною постпозицією, як-от: «*rely on*» – надіятися, «*agree to*» – погоджуватися, «*depend on*» – залежати, «*refer to*» – відноситися;

3) комбінації «дієслово + прислівник», які означають майже те саме, що і відповідне просте дієслово, тобто сполучення, в яких постпозиція не змінює значення дієслова, а вживається для підсилення та детальнішого опису дії, наприклад: «*hurry up*» (= *hurry*), «*eat up*» (= *eat*), «*drink up*» (= *drink*), «*give out*» (= *give*), «*run away*» (= *run*). У таких сполученнях прислівник лише увиразнює значення дієслова або додає відтінок завершеності чи тривалості до дії, вираженої дієсловом;

4) Фразові дієслова, які завжди приймають «*it*» як додаток: «*jump to it*» (= *act as quickly and energetically*), «*slug it out*» (= *fight till complete victory*);

5) зворотні фразові дієслова, після яких завжди вживається додаток «*myself*», «*yourself*», «*himself*» тощо. Наприклад: «*pride yourself on*», «*lend itself to*», «*avail yourself of*» [2, с. 5].

Не слід плутати фразові дієслова із сталими висловами на зразок «*step out of line*», «*eat your heart out*» тощо, які називаються фразеологізмами або ідіомами.

Розглядаючи синтаксично неподільні поєднання дієслова і постпозитиву з точки зору внесених в них постпозитивом значень, І. Анічков ділить такі сполучення на п'ять розрядів:

1) сполучення, в яких постпозитив має своє первинне конкретно-просторове значення: «*go in*», «*come out*», «*take away*», «*bring back*», «*sit down*», «*get out*», «*get up*», «*come in*», «*put in*», «*take away*», «*take off*», «*get into*», «*come down*», «*throw away*», «*walk in*», «*step out*», «*stand by*», «*break into*», «*turn back*», «*get out*», «*put off*», «*put on*», «*walk out*», «*throw up*», «*turn around*», «*go back*», «*put back*», «*run into*», «*pick up*», «*take down*», «*stand up*», «*lay down*»;

2) сполучення, в яких постпозитив має абстрактне похідне значення, зв'язок якого з первинним відчувається: «*let a person down*» = «*fail him*»; «*come in*» = «*find a place*»; «*bring out*» = «*expose*»; «*pull through*» = «*recover*»; «*pick up*» = «*acquire*»; «*pick up*», «*see into*», «*get over*», «*keep out*», «*look for*», «*wake up*», «*throw up*», «*look up*», «*check out*», «*grow up*», «*open up*», «*clear up*», «*cry out*»;

3) сполучення, в яких постпозитив тільки підкреслює або підкріплює значення дієслова: «*fall down*», «*rise up*», «*turn over*», «*circle round*», «*finish up*», «*shut up*», «*give up*», «*calm down*», «*curve up*», «*sit up*», «*shake off*», «*pull out*», «*wash out*», «*dream up*», «*scoop up*», «*throw down*», «*clean up*»;

4) поєднання значень, які не складаються зі значень дієслів і постпозитивів; не відчувається, що вони впливають з них, а є ідіоматичними та семантично нероздільними: «*come about*» = «*happen*»; «*fall out*» = «*quarrel*»; «*give up*» = «*abandon*»; «*drop off*» = «*fall asleep*»; «*take in*» = «*deceive*»; «*pull through*», «*stand in*», «*cut in*», «*turn around*», «*put off*», «*take off*», «*walk away*», «*get over*», «*cut off*», «*set on*», «*feel about*», «*stir up*», «*hungry for*», «*turn on*», «*keep down*», «*break out*», «*come about*», «*fall out*», «*drop off*»;

5) сполучення, до яких постпозитив додає лексично-видовий відтінок. В останньому розряді постпозитив надає відтінок:

а) перфективний, або доконаний: «*eat up*» = «*eat the hole*»; «*carry out*» = «*execute*»;

б) інкоактивний, або починальний: «*strike up a tune*», «*light up*» = «*begin smoking*»; «*break out*» = «*to start suddenly (of violent events)*».

в) дюративний, або тривалий: «*go on*», «*talk away*», «*truggle along*»;

г) інтерактивний, або повторний. Такі постпозитиви, як «*again*», «*anew*», «*afresh*», іноді «*back*» і «*over*», приєднуючись до дієслів, утворюють поєднання зі значенням повторення дії: «*write again*», «*write anew*», «*write afresh*», «*go back*», «*come back*» [1, с. 243].

Фразові дієслова в англійській мові є дуже різноманітними як за своєю зв'язністю або сполучуваністю, так і за додатковими значеннями, які вони мають або які вони набувають у тексті. Фразові дієслова можуть виражати характер дії, перехід з одного стану в інший, спонування до дії тощо, але у всіх випадках дія незмінно характеризується значенням, яке має саме дієслово.

Як і звичайні, фразові дієслова можуть бути неперехідними (intransitive) та перехідними (transitive). Деякі англійські фразові дієслова є перехідними: «*get over*», «*hand in*», та «*pick out*»; інші – неперехідними: «*get up*», «*break down*», та «*look out*»; водночас окремі є як перехідними, так і неперехідними: «*call up*», «*give up*», та «*hang up*».

Перехідні фразові дієслова мають біля себе прямий додаток.

I made up a story. – Я вигадав історію.

Перехідні фразові дієслова можуть містити додаток всередині або взагалі бути без додатка.

She looked the number up. – Вона шукала номер у довіднику.

He showed up. – Він з'явився.

Одні й ті ж дієслова можуть бути в одних значеннях неперехідними, а в інших – перехідними, тобто в одних випадках вони можуть вимагати додатка, а в інших своїх значеннях можуть вживатися без додатків.

При дослідженні значення і функцій постпозитивів можна відзначити низку випадків, коли неперехідне дієслово у сполученні з постпозитивом стає перехідним, або навпаки, перехідне дієслово у сполученні з постпозитивом стає неперехідним. Наприклад:

1) дієслово «*to run*» – бігти є неперехідним, але з постпозитивом воно стає перехідним: *You know him, Mrs. Worthington. He ran off the old darky you now own, old Sam, I mean.* – Ви знаєте його, місіс Вортінгтон. Він допоміг втекти старому негру, який тепер належить Вам, я маю на увазі Сема;

2) дієслово «*to talk*» – розмовляти є неперехідним, а вже *to talk over* – обговорювати є перехідним: *Say, Mother, let's talk the matter over.* – Ось що, мамо, давай-но обговоримо цю справу;

3) дієслово «*to wake*» – будити є перехідним, *to wake up* – прокидатися – неперехідне: *The child further explained that he woke up and... did not like to wake Mother.* – Хлопчик потім пояснив, що він прокинувся, але ... не хотів будити маму [4, с. 54].

Перехідні фразові дієслова (*transitive phrasal verbs*) прийнято ділити на дві категорії: роздільні, або відокремлювані (*separable*), і нероздільні, або невідокремлювані (*inseparable*), залежно від розташування прямого додатку стосовно прийменника. До нероздільних належать всі неперехідні фразові дієслова і деякі перехідні (*run into, get up, break down* тощо).

Якщо дієслово розділяється, то додаток може стояти одразу ж після фразового дієслова або між дієсловом та постпозитивом (*to turn down my offer = to turn my offer down* – відхилити мою пропозицію).

I would like you to shut it down! – Я хочу, аби ти їх закрит!

It is raining outside. Put on your jacket when you go shopping. (Put your jacket on). – На вулиці дощ. Коли підеш до магазину, одягни куртку.

Але такі класифікації фразових дієслів не є абсолютними. Межі між розрядами чітко не встановлені, і дієслово в одному випадку може належати до другого розряду, а в іншому – до четвертого. Це може пояснюватися тим, що етимологію певного дієслова з часом виявити все складніше і, отже, його значення стає не вивідним з його компонентів. Крім цього, завжди є дієслова, які допускають різне тлумачення. Тому такі класифікації слід назвати умовними.

На здатність етимологічно вихідної одиниці постпозитиву до функціонального переорієнтування та входження до складу фразового дієслова впливають частота вживання та семантичний обсяг прислівника чи прийменника.

Отже, фразові дієслова в англійській мові є дуже різноманітними як за своєю зв'язністю або сполучуваністю, так і за додатковими значеннями, які вони мають у тексті. Фразове дієслово є єдиною семантичною єдністю, що має свої певні ознаки.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямку є дослідження семантичних властивостей фразових дієслів.

Список використаної літератури

1. Аничков И. Е. Английские адвербиальные послелогии : дисс. ... докт. филол. наук : 10.02.04 – герм. языки / И. Е. Аничков. – М., 1947. – 536 с.
2. Кортни Р. Английские фразовые глаголы. Англо-русский словарь / Р. Кортни. – М. : Рус. языки, 2001. – 767 с.
3. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. – М. : Высшая школа, 1972. – 336 с.
4. Jowett W. On phrasal verbs / W. Jowett // English language teaching journal. –1964. – Vol. 5, No. 6. – P. 52–57.

Орловская О. В. Типологическая классификация фразовых глаголов в современном английском языке.

Аннотация

В статье исследована типологическая классификация фразовых глаголов в современном английском языке. В результате исследования определены основные группы фразовых глаголов, охарактеризованы основные типы словосочетаний фразовых глаголов и проанализированы переходные и непереходные фразовые глаголы.

Ключевые слова: фразовые глаголы, типы словосочетаний фразовых глаголов, переходные фразовые глаголы, непереходные фразовые глаголы.

Orlovska O. V. Typological classification of phrasal verbs in Modern English.

Summary

The article deals with the typological classification of phrasal verbs in Modern English. Actuality of theme is predefined, on the one hand, by the emergency variety of types, prevalence and frequency of the use of phrasal verbs in English, and, on the other hand, by absence of similar structures in Ukrainian and difficulties of study and translation of phrasal verbs, caused by their functional and semantic features and wide typological classification.

The aim of this work is to investigate the typological classification of phrasal verbs in modern English. To achieve this goal it is necessary to solve the following tasks: to identify the main groups of phrasal verbs; to describe the main types of phrasal verb combinations; to analyze transitive and intransitive phrasal verbs. The object of the study is phrasal verbs as semantic units of the English language.

Attention is drawn primarily to the typological classification of phrasal verbs in Modern English. It has been founded that depending on the morphological nature of postposives all phrasal verbs can be divided into the following groups: verb + preposition, verb + adverb, verb + preposition + adverb.

It is revealed that transitive phrasal verbs have a direct object. Transitive phrasal verbs can contain the object inwardly or in general to be without the object. The same verbs can be in one values intransitive, and in other – transitive.

As a result of research the basic groups of phrasal verbs have been identified, basic types of connections of phrasal verbs have been described and transitive and intransitive phrasal verbs have been analyzed.

Key words: *phrasal verbs, types of phrasal verb combinations, transitive phrasal verbs intransitive phrasal verbs.*

УДК 811.161.2'42

Осіпчук Г. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри слов'янських мов та зарубіжної літератури
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
E-mail: 130975@ukr.net

**ЗАСОБИ МОВНОГО ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ
«ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ» В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ
(НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА І МАРІЇ МАТІОС)**

У статті висвітлено розвиток когнітивної лінгвістики та розкрито значення терміну «концепт». Схарактеризовано основні аспекти концепту «зовнішність людини». Виокремлено лексико-семантичне поле номінацій концепту «зовнішність людини» у творах В. Шевчука та М. Матіос. Встановлено, що найбільш продуктивними є вербалізатори концепту, що вказують на анатомічні характеристики, зокрема, позначення кольору очей і волосся, мени вживані – найменування загальнофізичних ознак, одягу, особливих прикмет.

Ключові слова: *когнітивна лінгвістика, концептуальний аспект, концепт «зовнішність людини», структура концепту, вербалізатори.*

Характерною ознакою сучасної вітчизняної та зарубіжної лінгвістики є антропологічний підхід до висвітлення мовних явищ, що дає можливість сконцентрувати увагу науковців на мисленні, почуттях, самосвідомості і світосприйманні суб'єкта. Так зване когнітивне мовознавство направлене на дослідження мовної картини світу, у центрі якого – людина.

Вивченням саме людини упродовж століть займалися філософи, психологи, соціологи, фізіологи, але на часі нові завдання: комплексний аналіз людського фактору, зокрема мовний. В україністиці когнітивні дослідження набули поширення тому, що вивчають теми, які завжди хвилювали науковців: мова і мислення, функції мови, значення мови для людини та людини для мови.

Сучасні лінгвісти досліджують мову в нерозривному зв'язку з людиною, що зумовлює необхідність лінгвістичного аналізу художнього тексту як безпосереднього відображення свідомості автора, його ідей та їх мовного втілення.

Порівняно молоді дисципліни (антропоцентрична та когнітивна лінгвістики, лінгвокультурологія, етнопсихолінгвістика) акцентують увагу на терміну «концепт», який останнім часом активно використовується у наукових розвідках. Значення «концепту» є більш глибинним порівняно з лексичним значенням, включає в себе невербальну інформацію, характеризується міждисциплінарною належністю і знаходиться на перетині кількох наукових галузей: соціальної комунікації, філософії, психології, культурології та ін. [13, с. 1].

Концепт як ментальне утворення досліджується науковцями здавна: у XX столітті – Н. Арутюновою [1], В. Воробйовим [12], К. Костомаровим [1], Ю. Степановим [1] та ін.;